

כתובות דף כ', יסודות בדיני שמרות

א. מפייהם ולא מפי כתבם

א1. מעשה החגרה

1. גיטין דף ע"א: "דתניא: (ויקרא פרק ה') 'אם לא יגיד' – פרט לאלם שאינו יכול להגיד. אמאי? הא יכול להגיד מתוך הכתב?! אמר ליה אביי: עדות קאמרת? שאני עדות, דרחמנא אמר: מפייהם – ולא מפי כתבם".
2. רש"י דברים י"ט: "על פי שני עדים – ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין".
3. תוספות רי"ד גיטין דף ע"א: "ומיהו אינו יכול העד כשיבא לבי"ד לכתוב עדותו ולהגיד על ידי כתב, אלא בפיו דבעינן מפייהם ולא מפי כתבם".
4. ריטב"א מכות, דף ו': "ואף לזו הדעת אין זה אלא בשולחים מענותיהם לבי"ד אבל בנותני כתבי מענותיהם לבי"ד ואומרים שהם טוענים כמו שכתוב שם אין בכך כלום וכמו שנהגו דהא מפייהם קרינן ביה, שאפילו בעדים כתב רש"י מפייהם ולא מפי כתבם שלא ישלחו עדותם לבי"ד באגרת כמו שכתב בפירוש התורה, הא כל שנותן עדותו כתובה לבי"ד ואומר מה שכתוב כאן אני מעיד מפייהם קרינן ביה, וכן נהגו. אבל דעת רבותינו ז"ל דכיון שלא שנינו זה אלא בעדים שאין לנו אלא מה שאמר הספר, ובעדים הוא שהקפיד הכתוב שתהא על פיהם ולא מפי התורגמן ולא מפי כתבם".

א2. מקור האינפורמציה

5. יבמות, דף ל"א: "לינחה גבי עדים – אי דזכירי ליתו ליסהוד, ואי לא – זמנין דחזו מכתבא ואתו מסהדי, ורחמנא אמר: מפייהם ולא מפי כתבם".
6. כתובות, דף כ': "ת"ר: כותב אדם עדותו על השטר, ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים. אמר רב הונא: והוא, שזוכרה מעצמו; רבי יוחנן אמר: אף על פי שאין זוכרה מעצמו".
7. רמב"ם עדות, ח' א': "מי שחתם על השטר ובא להעיד על כתב ידו בבית דין והכיר כתב ידו שזהו בודאי אבל אינו זוכר העדות כלל ולא ימצא בלבו זכרון כלל שזה לזה מזה לעולם, הרי זה אסור להעיד על כתב ידו שהוא זה בבית דין, שאין אדם מעיד על כתב ידו שהוא זה אלא על הממון שבשטר הוא מעיד שזה חייב לזה, וכתב ידו הוא כדי להזכירו הדבר אבל אם לא נזכר לא יעיד".
8. תוספות יבמות שם: "ואר"י דשמע מר"ת שנוהגין עכשיו ששולחין העדים עדותן בכתב ידם לבי"ד ולא קרינן ביה מפייהם ולא מפי כתבם כיון שהם זוכרין עדותן והא דתניא במי שאחזו (גיטין דף ע"א). ואם לא יגיד פרט לאלם שאין יכול לדבר ופריך ואמאי והרי יכול לדבר מתוך הכתב שאני עדות דרחמנא אמר מפייהם ולא מפי כתבם שאני אלם שאין ראוי להגיד כדאמרינן (מנחות דף קו): כל שאין ראוי לביילה כו' אבל אחר מועיל כתב ידו כשזוכר העדות".
9. מרדכי יבמות, י"ז: והא דאמר מפייהם ולא מפי כתבם, פירש רבינו תם דהיינו בדיני נפשות, והא דאמרינן כותב אדם עדותו על השטר ומעיד מיירי בדיני ממונות".

ב. מהות השטר

ב1. צורת השטר

10. תוספות כתובות דף כ': "ועוד אומר ר"י דלא בעינן דעת שניהם והכא היה יכול להביא שטרו אם היה כתוב כתיקון שמרות אבל הכא מיירי שאינו כתוב כסדר השטר אלא זכרון דברים בעלמא".
11. רמב"ן בבא מציעא, דף י"ג: "פירוש, דכיון דלית בהו אחריות נכסים הוה להו כמלוה על פה, וקיימא לן 'מפייהם ולא מפי כתבם' והאי כיון דלאו מעשה שטר קא עביד, לאו שטר של מלוה הוא אלא כתבם של עדים ואינו גובה בהם כלל דלאו מפייהם קרינא ביה".

12. בעל המאור, יבמות: "ולי נראה דפירוק הנכון כן: מפי כתבם הוא שפסולה עדותן אבל מפי כתבו לא, וכל שטרי הלואה ומקח וממכר הלוח והמוכר הוא שמצוה את העדים ואמר כתבו והתמו וכן בגיטי נשים ואין זה מפי כתבם אלא מפי כתבו. ואם אי אתה אומר כן עקרת מזה שכתוב בקבלה: 'וכתוב בספר והתום והעד עדים', ומקרא מלא כתוב בתורה: 'וכתב לה ספר כריתות'. אלמא, כל כהאי גוונא כתבו שלו הוא ולא כתבם של עדים. אבל היכא דכתבי מנפשייהו בשטר שצריך לומר כתובו ולא אמר להם כתובו, הא ודאי מפי כתבם הוא. אי נמי, היכא דחזו אינהו מכתבא ואתו ומסהדי בני (נדצ"ל: כי) דינא על פה, הא נמי מפי כתבם הוא שאין ביד רואין את העדות מן הכתב אלא מפי העדים הוא ששומעין והם ראו מן הכתב, והוה לי מכתבם ולא מפיהם".

13. תוספות כתובות, דף ב': "ויש לומר דלא השיב שטר אלא כשעשוי מדעת שניהם מדעת הלוח שהוא חייב או השיב שטר אבל הכא שכותב עדותו שלא מדעת הלוח לא השיב שטרא".

14. רמב"ן בבא בתרא, דף ע"ז: "ולי נראה שאפילו בלא שום טעם אם רצה הוור, דספר מקנה בעינן ועדים שליחותו הן עושים... וכיון שלא רצה אין כותבין לו שאין שטר זה כלום".

ב.3. שמרות דרבנן (שימת הרמב"ם)

15. רמב"ם הל' עדות, פ"ג ה"ד: "דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות אלא מפי העדים שנאמר על פי שנים עדים מפיהם ולא מכתב ידן, אבל מדברי סופרים שהותכין דיני ממונות בעדות שבשטר אף על פי שאין העדים קיימים כדי שלא תנעול דלת בפני לוי, ואין דנין בעדות שבשטר בדיני קנסות ואין צריך לומר במכות ובגלות אלא מפיהן ולא מכתב ידן".

16. ירמיהו ל"ב: "ואקנה את השדה מאת הנמאל בן דדי אשר בענתות ואשקלה לו את הכסף שבקעה שקלים ועשרה הכסף: ואכתב בפספס ואחתם ואעד עדים ואשקל הכסף במאזנים: ואקח את ספר המקנה את הקתום המצוה וחתקים ואת הגלוי... כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת הקתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי הרש למען יעמדו ימים רבים".

17. השגות הרמב"ן לספר המצוות של הרמב"ם, סוף השורש השני: "וכבר יצא עוד הענין הזה בדברי הרב עליו השלום להפסד גדול... ואע"פ שמצא הרב בגמרא (קדושין כו.) שאמרו התימת העדים מן הכתוב שנאמר (ירמיהו לב') 'שדות בכסף יקנו וכתוב בספר והתום והעד עדים', דן בזה שהוא מדרבנן כשאר כל דברי נבואה שהוא גזור בהן שהם דרבנן. ועם הסיוע הזה שמצא לדבריו כפי דעתו ממה שאמרו (יבמות לא): 'מפיהם ולא מפי כתבם'. וכבר השיבו עליו חכמי הדורות בזה תשובות גמורות אינן נעלמות מכל מבין עם תלמיד, מהן שאנו דנין בגיטין בעידי התימה בלבד והאשה המוציאה לפנינו גט התום מקיימין אותו בהותמיו ומתירין אותה להנשא על פי עדות השטר, וזה לדברי הכל... עשו הלימוד הזה שלמדו מן המקרא 'וכתוב בספר והתום והעד עדים' דאורייתא. ומה שאמרו קיום שמרות דרבנן כוונתם בו הפך מדברי הרב, לומר דמן התורה בלא קיום דנין בהן כמו שהזכירו בתחילת גיטין (ג.) בדין הוא דקיום שמרות לא ליבעי כדאמר ריש לקיש עדים ההתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד, ורבנן הוא דאצרוך והכא משום עיגונא אקילו בה רבנן... ואני מוצא דיני נפשות ודיני קנסות בעדות שבשטר... אבל מה שאמרו מפיהם ולא מפי כתבם אינו בשטר שבעל דבר כותבו כגון גיטין וקידושין והלואות ומכירות. וכבר נתפרש זה ביד גדולי המפרשים בראיות גמורות אין זה מקום לכאדם. אבל התימת עדים דאורייתא היא נלמד מ'וכתוב בספר והתום', שדברי נבואה דברי תורה הם בכיוצא בדברים הללו".

18. חידושי הגר"ח על הרמב"ם, שם: "ונראה לומר, דהנה באמת הרי מבואר בגיטין עא. דעדות בכתב במילה, מהך דרשא דמפיהם ולא מפי כתבן, ופשוט דאין זה סותר לדין שמרות דעדותן בכתב קיימת, משום דשני דינים הם: עדות בכתב פסולה, ועדות שבשטר כשירה. ובזה גם הרמב"ם סובר כן, ורק דאם באנו לדון איזו מקריא עדות שבשטר, בזה חולק הרמב"ם, וסבירא ליה דאין שטר אלא מה שנעשה לקניין, כמו גירושין וקידושין ושהרורים וקניינים וכדומה, דאיכא עלייהו דין שטר מדין תורה, אבל מה שנעשה רק לראייה, בזה דעת הרמב"ם דלא מקרי שטר אלא עדות בכתב, ועל כן פסול בהו מפי כתבם. האומנם כי גם לדעת הרמב"ם הרי עיקרן של שמרות הוא רק כמה שנעשה מדעת המתחייב, וכדעת כל הראשונים, אבל מכל מקום זהו דין בפני עצמו דלא הייל דין שטר רק היכא שנעשה לקניין, ועל כן כל שטר ראייה, אף דנעשו בדין שמרות, מכל מקום לא הייל עלייהו דין

שטרות, והויין רק עדות בכתב ופסולים משום מפי כתב, ורק מדרבנן הוא דעדותם מתקיימת ונוהג בהן דין שטרות, אבל אה"נ דשטרי מעשה וקניין גם לדעת הרמב"ם הם מדין תורה, ומועילין בין לגמר מעשה ובין לעדות, ומיושב היטב דעת הרמב"ם".

19. **נתיבות המשפט ביאורים, כ"ח ז': "עייין ש"ך סק"ד שהביא קושית הרמב"ן בהשגות לספר המצות ... ולפי עניות דעתי נראה לישב דשאני גיטין וקדושין ושטרי קנין משטרי ראייה".**

ג. "נעשה כמו שנחקרה עדותם בבית דין"

20. **כתובות, דף י"ח:** "אמר ריש לקיש: עדים החתומים על השטר – נעשו כמו שנחקרה עדותן בבית דין".
21. **קצות החושן, ל' ס"ק י':** "אבל לענ"ד נראה ברור דכה"ג לא הוי עד מפי עד כיון דכבר נחקרה עדותן בב"ד. וכן מבואר בתוספות להדיא פרק הגזול (ב"ק צה. ד"ה ונכתוב) ז"ל שם: לא שייך הכא מפייהם ולא מפי כתבם, דעדים החתומים על השטר כמו שנחקרה עדותן בב"ד והוי כאילו אמרי עדים ראינו שנחקרה עדותן בב"ד... ואם כן מבואר דעדים ששמעו חקירת עדות בב"ד רשאיין להעיד, דאם לא כן היאך מעמיד עליו עדים בשטר שנמחק, הא הוי עד מפי עד".
22. **חידושי הגר"ח שם:** "ועל כן נראה פשוט, דזה דקאמר הגמרא עדים החתומין על השטר נעשה כמו שנחקרה עדותם בב"ד, זהו כל עיקר גזירת הכתוב דשטרות, דלא שייכי גבייהו כל דיני קבלת עדות והגדת עדות, והרי עיקר יסוד קבלת עדות היא דווקא בפני ב"ד, והכא בשטרות לא בעינן ב"ד כלל, וממילא כיון דלא בעינן ב"ד לא בעינן דרישה וחקירה ולא בעינן דווקא ביום, דכל זה לא נאמר אלא בב"ד איך יקבלו העדות, אבל מאחר דבשטרות לא בעינן ב"ד, לא בעינן כל הדינים הנאמרים בקבלת עדות, וזהו הדין דעדים החתומים על השטר נעשה כמו שנחקרה עדותן בב"ד, דלא בעינן בשטרות כל דיני קבלת והגדת העדות... ולכאורה אכתי יש לפקפק בזה, דכל זה ניהא רק הא דלא בעינן יום ולא מפייהם בשטרות, משום דזהו דין איך יגידו העדים עדותן, וזה לא בעינן בשטרות, אבל הא דבעינן דרישה וחקירה הוא דין בעצם העדות, דאימתי סמכינן על עדותם ועדותם מתקבלת רק בעדות דרישה וחקירה, אם כן אכתי תקשי אמאי לא בעינן דרישה וחקירה בשטרות כיון דהוי דין בעצם העדות... אלא ודאי דנהי דדרישה וחקירה הוי דין בעצם העדות, אבל מכל מקום כל זה הוא היכא דעדותן צריכה להתקבל, אבל בלאו הכי לא בעינן כלל דרישה וחקירה בעדותם, ואם כן בשטרות דלית בהו דין קבלת עדות, ממילא דלא בעינן בהו דרישה וחקירה גם כן, וכמו שנתבאר".
23. **ירושלמי שביעית, פרק י':** "מי מירע? שמעון בר בא בשם רבי יוחנן החתומין בשטר. לא כן אמר רבי שמעון בן לקיש עשו דברי החתומין כמו שנחקרה עידותן בבית דין?! תמן אותן כשאמרו לא התמנו כל עיקר ברם הכא אמרי על זה התמנו ולא התמנו על זה".
24. **בעל המאור ראש השנה, א' באלפס:** "ובירושלמי גרסינן מי מודיע וכו'... ומכאן אנו למדים, שכל מעות שהעדים מצויין למעות בה נאמנין הם בעצמם על זה ואין בזה משום חוזר ומגיד, וצריך בזה כ"ד גדול ולהחמיץ הדין".
25. **ספר העיטור:** "וסברא אחריןא בעיטור סופרים: דכי אמרינן מפייהם ולא מפי כתבם – גבי זמן הוא דאמרינן הכי, דלאו עיקרא דשטרא הוא, ואפילו בשטר דנפיק תותיה ידי בעל דין קאמר, דעל מנה שבשטר קא מסהדי ואע"ג דלא דכירי, כמו שנחקרה עדותן הוא. אבל זמן, נהי דבסתמא כשר ולא מצוי למיפסליה משום מוקדם הוא דכיון דאיתחזק לא מהזקינן ריעותא... ומיהו אי איצטרך לברורי זמנא אפומא דסהדא דשטרא כגון דאיכא סהדי אחריןא דפסלי ליה, בעינן דכירי מפי כתבם, והוא דסהדי גופייהו אי מקדמי ומאחרי זמנא דשטר מהימנינן להו ולא אמרינן נחקרה עדותם בב"ד ... ירושלמי בפרק בתרא דשביעית... ומסתברא דלא אמרינן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, אלא דעקר לה להגדה כגון דאמרו אנוסים היינו וקטנים היינו וכגון אמנה היה דבריננו, אבל היכא דאיתא להגדה דניתן לכתוב, אמרי ע"מ כן התמנו כגון הקדמת זמן ותנאי היו דבריננו דנאמנים, כדאיתא בשטר קיום, ואפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר".